

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Сірант Нелі Петрівни
на тему: **«Естетичне виховання дитини в сім'ї засобами
української народної педагогіки (друга половина XX століття)»**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
(01 Освіта / Педагогіка)

Актуальність дисертаційної роботи та її зв'язок із планами відповідних галузей науки. Виклики сучасного глобалізованого світу, з одного боку, та потреба у формуванні людини нової генерації, з іншого – зумовлюють необхідність якісних змін в організації виховного процесу, зокрема, в естетичному вихованні молодого покоління. Тому сьогодні й надалі актуальною залишається проблема естетичного виховання дитини як в закладах освіти, так і в сім'ї. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення дітей та підлітків до естетичного досвіду людства, творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних проблем естетичного виховання й естетичної діяльності та базових теоретичних засад виховання естетичної культури особистості.

Проблема естетичного у структурі особистості, її ставлення до навколишнього світу знайшла відображення у дослідженнях філософів І. Зязюна, Л. Когана, Л. Левчука, А. Лосєва, М. Михальченка, М. Овсянникова, В. Скатерщикова й ін. Теоретико-методологічний аналіз проблем естетичного виховання здійснено у працях К. Долгова, С. Долуханова, А. Зися, М. Киященка, А. Лаврецького, В. Панченка, Л. Ритікової й ін. Функціонування структурних елементів естетичної свідомості (ідеалів, смаків, оцінок, потреб, інтересів тощо) та питання теорії і методики естетичного виховання молоді розробляли В. Бітаєв, В. Бутенко, Л. Гончаренко, О. Дем'янчук, Н. Калашник, А. Капська, Б. Ліхачов, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Тарасенко, А. Щербо, Е. Яковлев та ін. Проте, незважаючи на інтерес науковців до проблем естетичного виховання дітей, багато її аспектів ще не знайшли адекватного висвітлення.

З іншого боку, дослідження Н. Сірант актуалізується тим, що численні сучасні розвідки науковців доводять певну втрату сім'єю своїх одвічних традиційних позицій в естетичному вихованні молодого покоління. Сучасні тенденції зниження рівня життя в Україні, невизначеність духовно-моральних орієнтирів у політиці держави й повсякденному житті громадян негативно впливають на дітей і підлітків, особливо тих, хто немає фундаментальної, сформованої, морально зорієнтованої підтримки сім'ї, зростає у середовищі буденності та несмаку. Усе вище зазначене призводить до відчуження дітей від вічних цінностей Краси та Добра.

Вагоме місце у висвітленні структури, складу, функцій та способу утворення українських родин другої половини XX – початку XXI ст. займають праці педагогів, істориків та етнографів: Л. Артюха, В. Горленка, Ю. Гошко, В. Дмитровського, П. Єфименка, О. Кравця, В. Наулка, В. Охрімовича, А. Пономарьова, К. Фортунатова, Р. Чмелика та ін. Дослідниками окреслено характерні риси сімейного побуту українців; визначені особливості та специфічні риси різних типів сімей; здійснено аналіз функцій української сім'ї та її структури; простежена еволюція української сім'ї та вплив на неї соціально-економічних, політичних, національних та релігійних чинників. Важливе місце щодо висвітлення інституту дитинства в традиційній культурі українців займають праці М. Дерлиці, Н. Заглади, Д. Лепкого, Марка Грушевського та ін. Аналіз цих та інших історико-педагогічних джерел свідчить, що в основу естетичного виховання дітей у сім'ї були покладені цінності та постулати народної педагогіки.

Результати дослідження Н. Сірант дають підставу говорити про актуальність вивчення історико-педагогічних аспектів естетичного виховання дітей в українській сім'ї засобами народної педагогіки впродовж другої половини XX ст. задля практичної реалізації їх головних позитивних положень у практиці сучасного родинно-сімейного виховання. Отже, наукова проблема, порушена Сірант Нелею Петрівною в дисертаційному дослідженні, затребувана сьогоденням, суспільно значуща й актуальна.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна підтверджується результатами дослідження, здійсненого Н. Сірант, й загалом не викликає сумнівів. Аналіз дисертаційної роботи переконує у логічній упорядкованості понятійного поля дослідницького пошуку, що уможливлює визначення загальної стратегії досягнення мети дослідження, конкретизованої відповідними завданнями. Неля Петрівна не лише логічно визначила мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, а й з належною повнотою схарактеризувала методи реалізації поставлених завдань, обґрунтувала новизну, практичне значення й описала процес здійсненої апробації одержаних результатів.

Метою дослідження передбачалося проаналізувати, систематизувати й узагальнити педагогічний досвід естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки в українській сім'ї другої половини ХХ ст. і на цій основі визначити перспективи його можливого використання у сучасній педагогічній теорії та практиці сімейного виховання. Наукові твердження, подані в дисертаційній роботі здебільшого є обґрунтованими, логічними й послідовними та характеризуються високим рівнем наукового узагальнення. Так, Н. Сірант уточнює змістові характеристики базових понять дослідження (естетичний ідеал, естетичні відчуття, естетичне сприйняття, естетичні потреби, естетичний смак, естетична оцінка, естетична культура) та здійснює їх семантичний аналіз. Крім цього, дослідницею запропоновано авторське тлумачення поняття «естетичне виховання дитини» як процесу, що передбачає системно-комплексний, планомірний і послідовний вплив на дитину з боку різних соціальних інституцій (у т.ч. і сім'ї) з метою формування у неї здатності цілеспрямовано сприймати, правильно розуміти, адекватно оцінювати естетику навколишньої дійсності, а також творити «за законами краси».

У дисертації здійснено періодизацію розвитку проблеми естетичного виховання дітей, починаючи з епохи просвітництва (XVII ст. – кінець XIX ст.) і закінчуючи початком ХХІ ст., пов'язаним із кардинальними суспільно-політичними та соціально-економічними трансформаціями радянської системи,

процесами державотворення, демократизації і гуманізації системи вітчизняної освіти, змінами ціннісних орієнтацій молодого покоління. Цілком логічно центральне місце, зважаючи на предмет дослідження, займає характеристика третього періоду (друга половина XX ст.), який знаменується кардинальними змінами в освіті та вихованні, прагненням суспільства до підвищення виховної ролі мистецтва, поглиблення змісту і шляхів практичної реалізації його виховної функції через систему масового естетичного виховання в сім'ї, школі, закладах позашкільної освіти.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів і висновків дослідження зумовлені застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку: теоретичного, пошуково-бібліографічного, системно-історичного, історико-порівняльного, прогностичного.

Висновки дисертаційної роботи логічні та переконливі. Схвально оцінюємо додатки наукового дослідження, які фактологічно відображають різні аспекти естетичного виховання дитини в сім'ї у другій половині XX ст. і містять методичний матеріал із педагогіки сімейного виховання. Додатки ретельно систематизовані та мають важливе практичне значення для широкого використання в освітній практиці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується вичерпним оглядом науково-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних дослідників із теми дослідження. Вірогідність результатів забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних положень, застосуванням методів, адекватних меті й завданням дослідження. У перебігу дослідження здобувачкою були розв'язані всі поставлені завдання. Вірогідність результатів дослідження, їх наукова новизна, теоретичне та практичне значення досить переконливо аргументовані та не викликають жодних сумнівів.

Повнота викладення наукових положень в опублікованих працях

Вивчення дисертаційної роботи й опублікованих наукових праць Нелі Петрівни Сірант надає змогу зробити висновок, що автореферат і публікації авторки досить повно відображають основний зміст і положення дисертації, наукову новизну виконаного дослідження, рівень апробації результатів. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 18 публікаціях, із них: 6 статей у виданнях, включених до переліку фахових у галузі педагогіки, 1 – у міжнародному виданні, 6 – у збірниках матеріалів конференцій, 4 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації, 1 навчально-методичний посібник.

Значущість отриманих результатів дослідження для науки та практичного використання. Аналіз дисертації та автореферату Нелі Петрівни Сірант переконує у достатньому рівні обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, викладених у дослідженні, які мають значення для подальшого вдосконалення процесу естетичного виховання дітей у сім'ї засобами народної педагогіки. Отримані у процесі дослідницького пошуку нові наукові результати в сукупності розв'язують поставлені перед дослідницею завдання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у систематизації фактологічних матеріалів, що можуть бути використані для організації виховного процесу в сучасних родин, розробленні та впровадженні в освітню практику педагогічних закладів вищої освіти навчально-методичного посібника «Педагогіка сімейного виховання». Упровадження в освітній процес Львівського національного університету імені Івана Франка інтегративного курсу «Педагогіка сімейного виховання», в основу якого покладені положення і результати дисертаційного дослідження, сприяло підвищенню професійної компетентності студентів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта».

Обґрунтовані в дослідженні результати впроваджено в освітній процес Львівської середньої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 42, Львівського художнього ліцею при Львівській національній академії мистецтв, НВК

«Полоницької загальноосвітньої школи I–II ст. – ДНЗ» Буської районної ради Львівської області, Львівського національного університету імені Івана Франка, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Здобувач наукового ступеня продемонструвала глибоке і різнобічне осмислення досліджуваної проблеми. В першому розділі дисертації – «Теоретичні засади естетичного виховання дитини в сім'ї засобами української народної педагогіки» – здійснено аналіз проблеми естетичного виховання дітей в історико-педагогічній ретроспективі; з'ясовано сутність та значення категорії «естетичне виховання дитини»; розкрито сутність основних компонентів естетичного виховання – естетичний ідеал, естетичні відчуття, естетичне сприйняття, естетичні потреби, естетичний смак, естетична оцінка; визначено завдання, функції й умови естетичного виховання, а також складові педагогічної роботи з прилучення дітей до світу прекрасного; охарактеризовано сім'ю як головний соціальний осередок естетичного виховання дитини; визначено освітньо-виховний потенціал української народної педагогіки; виокремлено періоди, які відображають еволюцію досліджуваного феномену: XVII – кінець XIX ст. – відсутність системних досліджень проблеми естетичного виховання дітей; перша половина XX ст. – початок теоретичного вивчення окремих елементів проблеми естетичного виховання молодого покоління; друга половина XX ст. – відновлення та розширення теоретичних досліджень проблеми естетичного виховання дітей; 90-і рр. XX ст. – початок XXI ст. – комплексне дослідження проблеми естетичного виховання сучасних дітей.

На основі опрацювання науково-педагогічної літератури підтверджено, що ключовою підсистемою естетичного виховання є освітній процес у закладах дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, де головна організаційно-

коригувальна функція належить педагогу (вихователю, вчителю, керівнику дитячого творчого об'єднання тощо). Іншою, не менш важливою підсистемою, вагомим чинником і первинним осередком естетичного виховання виступає сім'я, в якій батьки розуміють виховну та розвивальну дію естетичних вражень, сповнюють процес формування дитини красою і творчістю. Дисертанткою підтверджено, що цілеспрямоване естетичне виховання дитини в сім'ї має здійснюватися на засадах традиційного родинного виховання, з урахуванням принципів народної педагогіки й за умов використання усіх доступних для цього методів, технологій і засобів естетичного впливу.

Здобувачкою визначено основні педагогічні умови естетичного виховання дітей в сім'ї: 1) створення позитивного емоційного клімату в сім'ї (родині), закладах освіти і виховання, спрямованого на розвиток діалогу культур у процесі художньо-естетичної діяльності; 2) урахування потенційних можливостей та здібностей кожної дитини, індивідуальних і вікових особливостей при доборі художніх творів (літературних, музичних, образотворчих, декоративно-ужиткових тощо) і видів художньо-естетичної діяльності; 3) індивідуальний підхід до дитини як основи творчої художньо-естетичної діяльності; 4) тісна співпраця сім'ї та закладів освіти і виховання у річизі діалогу культур; 5) створення художньо-естетичного середовища вдома та закладах освіти і виховання з максимальним використанням продуктів дитячої художньої творчості; 6) широке практикування спонукальних методів із метою активізації художньо-естетичної діяльності дітей, передовсім ігрових, інтерактивних тощо.

У другому розділі дисертації – «Практика естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки в українській сім'ї (друга половина XX століття)» – з'ясовано особливості реалізації естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору; дана характеристика декоративно-ужиткового мистецтва як важливого чинника естетичного виховання дитини в сім'ї; обґрунтовано специфіку естетичного виховання дитини засобами народної іграшки.

На основі опрацювання наукової та навчально-методичної літератури зазначеного періоду здобувачкою з'ясовані потенційні можливості народної педагогіки, яка має яскраве і своєрідне національне «забарвлення», увібрала багатовікову мудрість і досвід минулих поколінь у царині виховання дітей та молоді на основі народних звичаїв, традицій, культури, мистецтва. Доведено, що естетичне виховання дитини в сім'ї має здійснюватися на засадах традиційного родинного виховання, принципах народної педагогіки, шляхом використання усіх доступних для цього методів і засобів естетичного впливу на особистість. З-поміж найважливіших етнокультурних явищ, що увібрали в себе соціокультурний зміст світу прекрасного, який передається дітям у сім'ї, на думку Н. Сірант, є фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво та народна іграшка.

У дисертації достатньо глибоко розкрито виховні можливості найбільш поширених жанрів дитячого фольклору у сенсі реалізації завдань естетичного виховання дітей у сім'ї; дидактично обґрунтовано найбільш доступні для дітей види декоративно-ужиткового мистецтва у всій палітрі їх форм, засобів, художніх технік, прийомів і способів виготовлення, а саме: аплікація, ліплення, художній розпис, мозаїка, плетіння, вишивання та ін.; з'ясовано, що народна іграшка, яка у спрощеній, узагальненій та систематизованій формі віддзеркалює особливості життєдіяльності народу, має як художньо-естетичну цінність, так і художньо-естетичне виховне значення, а також залишається взаємозв'язаною з сімейними традиціями.

Дисертанткою доведено, що саме фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво та народна іграшка є найбільш ефективними засобами стимулювання творчої активності дитини, розвитку її уяви, фантазії, накопичення естетичних вражень, що здійснює потужний на становлення її естетичної свідомості та культури.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, слід відмітити низку дискусійних положень до змісту роботи, а також висловити окремі побажання:

1. У дисертації досліджується процес естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сім'ї, при цьому не обґрунтовано, чому обрані саме ці вікові категорії.

2. На нашу думку, дисертаційна робота перевантажена висвітленням результатів теоретичного аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів досліджуваного періоду. Особливо це стосується першого розділу дисертації «Теоретичні засади естетичного виховання дитини в сім'ї засобами української народної педагогіки».

3. Дисертація є історико-педагогічною, тому вона значно б виграла, якби авторка детальніше зупинилася на історії дослідження феномену «естетичне виховання дитини» у педагогічній науці.

4. Застереження викликає запропонована періодизація розвитку проблеми естетичного виховання дітей, починаючи з епохи просвітництва і закінчуючи сьогоденням. Дисертантці слід було б передовсім виокремити етапи розвитку теорії і практики естетичного виховання дітей у сім'ї з урахуванням політичного та соціально-економічного розвитку країни й освіти у межах другої половини ХХ ст.

5. На наш погляд, недостатньо ґрунтовно розкриті перспективи можливого використання результатів дослідження у реаліях естетичного виховання дітей в умовах сучасної сім'ї.

Уважаємо, що вказані зауваження та міркування носять здебільшого дискусійний характер і продиктовані прагненням опонента краще розібратися в авторській позиції дисертантки, тому, не знижують загальної позитивної оцінки рецензованої наукової розвідки. Загалом, результати проведеного дослідження є ґрунтовними і значущими для сучасної практики естетичного виховання дітей засобами народної педагогіки.

Слід також позитивно оцінити грамотність, легкість і доступність для сприйняття тексту дисертації, дотримання авторкою коректного і доказового наукового стилів викладу матеріалів дослідження. Варто відзначити вагому просвітницьку діяльність Н. Сірант щодо впровадження матеріалів і результатів дисертаційного дослідження серед педагогічних і науково-педагогічних

працівників під час їх обговорення на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць дає підставу для **загального висновку**: дисертація Сірант Нелі Петрівни «Естетичне виховання дитини в сім'ї засобами української народної педагогіки (друга половина XX століття)» за актуальністю та глибиною, обсягом і оформленням, повнотою викладу основних положень та результатів у публікаціях є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ за № 656 від 19.08.2015 р. і № 1159 від 30.12.2015 р.), а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки (01 Освіта / Педагогіка).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологічної
та професійної освіти Дрогобицького
державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Л.В. Оршанський

17 жовтня 2019 р.

